

Miroslav Bertoša, *Historabilije XVI. – XVIII. stoljeća: Mali svijet Istre u doba Venecije*, Marčana: Udruga Susreti na dragom kamenu – Povijesni i pomorski muzej Istre / Museo storico e navale dell'Istria, 2019., 412 str.

Nova knjiga istaknutoga povjesničara Miroslava Bertoše *Historabilije XVI. – XVIII. stoljeća: Mali svijet Istre u doba Venecije* ugledala je svjetlo dana 2019., u izdanju Udruge Susreti na dragom kamenu te Povijesnoga i pomorskog muzeja Istre / Museo storico e navale dell'Istria. Knjiga je sadržajno strukturirana u tri cjeline: »Prostori življenja, vrijeme i zbivanja« (str. 26 – 191), »Ozračje Levanta, nemirno susjedstvo, trgovina i opskrba« (192 – 283) te »Mali svijet i svakodnevnica« (285 – 320), nakon čega slijede sažetci na hrvatskom, engleskom, talijanskom i njemačkom jeziku, bilješka o autoru te indeksi pojmova, imena i mjesta. Svaka se cjelina sastoji od niza poglavlja, unutar kojih se minuciozno analiziraju fragmenti iz istarske prošlosti. Prvu cjelinu čini devet, drugu osam, a treću četiri poglavlja, ukupno njih dvadeset.

Već u uvodnom dijelu knjige autor govori o naslovu knjige, svojoj metodologiji, usko povezanoj sa skupinom povjesničara okupljenih oko časopisa *Annales*, te o ponovnom promišljanju tekstova koje je ranije objavio, a koje je sada trebalo ukoričiti u jednu cjelinu te dopuniti novim činjenicama, podacima, kao i novim tumačenjima. Teme kojima Bertoša čitatelja uvodi u kompleksni mozaik prošlosti Istre sagledavaju mnoge segmente privatnoga i javnog života, a ukazuju i na iznimno poznavanje arhivske građe. Kao izvrstan poznavatelj metodologije rada povjesničara Bertoša uvodi čitatelja i u temeljne metodološke postavke svake teme kojom se u ovoj knjizi pozabavio.

U prvom poglavlju, »U znaku plurala. Višebrojni i višeslojni identiteti istarski (Kroki ranoga novovjekovlja: XVI. – XVIII. stoljeće)« (26 – 34), autor progovara o pojmu identiteta, njegovu povijesnom modelu te migracijama u Istru tijekom razdoblja osmanske ugroze. Navodeći primjer Franje Glavinića govori o istarskoj multikulturnoj stvarnosti i kontinuitetu etnokulturnoga identiteta. Velik broj novih doseljenika u Istru ostavljao je, prema mišljenju Bertoše, tragove u starosjedilačkoj etnokulturi, jednako kako su starosjeditelji mijenjali identitet doseljenika. Ovo iznimno pronicljivo poglavlje ukazuje i na smjernice unutar kojih bi se buduća istraživanja hrvatskih povjesničara o identitetima u prošlosti mogla ili trebala kretati, što je neizmjerljivo važno jer unutar hrvatske historiografije ona nije ni približno dovoljno istražena.

U drugom poglavlju, »*Habitat* u pokretu i apoteoza obilja. Monografski prikaz prošlosti Vodnjana, južnoistarskoga trgovišta« (35 – 58), autor progovara o Vodnjanu tijekom dugoga povijesnoga trajanja, od njegova nastanka i prvoga pisanog traga, turbulentnoga razdoblja XIII. i XIV. stoljeća sve do prelaska u ruke Mletačke Republike. Stranice ovoga poglavlja krasi i promišljanja o stvarnim razmjerima širenja luteranske hereze, migracijama i zdravstvenim prilikama.

Treće poglavlje, »Novigrad – ritmovi, padovi, usponi i stagnacije jedne istarske komune i biskupije u ranome novovjekovlju« (59 – 106), analizira život u Novigradu, njegove uspone, padove te razdoblja stagnacije jednoga istarskog grada. U radu na izvorima i sje-

ćanjima biskupa Giacomina Tomasinija autor progovara o ritmovima svakodnevice, o epizodi gusarske pljačke i otmice, kaotičnom procesu kolonizacije, jednoj od prvih ekoloških inicijativa u Istri, ali i velikoj krizi smrtnosti koja je ovaj lokalitet zahvatila tijekom 1817. godine.

U četvrtom poglavlju, »Istra u osvitlu XVIII. stoljeća: politički, društveni i gospodarski život« (107 – 112), autor analizira početak višestrukih kriza koje će tijekom spomenutoga stoljeća zahvatiti Istru, ali s druge strane i o vitalnosti Rovinja, osobito zbog razvitka trgovine.

Peto poglavlje, »Hrvatski etnički element u koparskom primorju u dobu Venecije (XVI. – XVIII. stoljeće)« (113 – 127), govori o sjeverozapadnom kutu Istarskoga poluotoka, koji je između XV. i kraja XVIII. stoljeća činio dio srednjoeuropskoga, apeninskog, jadranskog i istočnosredozemnog prostora, a ne samo slovenskoga. Primjerom transhumancije i stočarenja vidljive su gospodarske i životne veze između sjevernoga prostora Istre i slovenskoga etničkog susjedstva.

Šesto poglavlje, »Transhumancije i granice: Gospodarski život i granične napetosti na istarskome sjeveru (mikropovijesna epizoda iz 1571. – 1572.)« (128 – 148), analizira sukobe oko granica i pašnjaka na planinskim pašnjacima između mletačkih podanika (Benečana) s jedne i austrijskih podanika (Kraljevaca) s druge strane. Područja koja su bila sporna i zbog kojih su trajali višestoljetni sukobi dobila su naziv diferencije. U ekohistorijskoj perspektivi čini se važan Bertošin zaključak kako su pašnjaci Doberdola, unatoč tome što su bili presječeni političkom granicom, zbog svojih izvora vode i pašnjaka omogućavali život objema stranama.

Sedmo poglavlje, »Dolična i nedolična svakodnevica. Vizitacijski zapis puljskoga biskupa Eleonora Pagella iz god. 1690.« (149 – 168), govori o sačuvanim fragmentima koji izviru iz vizitacije biskupa Eleonora Pagella iz 1690. po dijelu Puljske biskupije. Osobito se naglašavaju primjeri Krnice, Galižane i Fažane. Iz same je vizitacije vidljivo da je biskup slijedio ustaljeni kvestionar, a svoju pozornost usmjerio na ispravljanje onih zastranjivanja koja su smanjivala ugled Crkve i svećenstva, sve u duhu koncilske obnove.

Osmo poglavlje, »Učka jeseni 1751. Arhivske vijesti o stočarima, razbojništvu i trgovcu iz Boljuna« (169 – 174), govori o prepadu i razbojstvu koji se zbio u jesen 1751. na obroncima Učke. Radilo se o svojevrsnom međunarodnom incidentu jer je bio napadnut podanik Austrije na teritoriju austrijske Istre kod lokaliteta Klanac na Učki. Dramatičan događaj, kao ogledni primjer, ukazuje na prožimanje gospodarskih i društvenih prilika s individualnim sudbinama.

Deveto poglavlje, »Iz ugla povjesničara: toponimi, antroponimi i nadimci u Labinu i Labinštini u drugoj polovini XVIII. stoljeća (jedno povijesno vrelo iz fonda Vijeća deseterice Državnog arhiva u Mlecima)« (175 – 190), interdisciplinarno, multidisciplinarno i transdisciplinarno progovara o onomastičkom korpusu Labina i njegove okolice ukazujući na etnolingvističke slojeve istočnoga i jugoistočnog dijela Istre.

Druga cjelina započinje poglavljem »Puljska luka u doba Venecije (od XVI. do XVIII. stoljeća)« (192 – 205). U ovom poglavlju autor tematizira venecijansku vladavinu nad Pulom i njenom lukom, koja je postupno, usprkos inicijativama istarskih providura, tijekom XVII. i XVIII. stoljeća gubila na važnosti. Također, tematizira se i potreba za gradnjom utvrde nakon razaranja u Uskočkom ratu.

Slijedi poglavlje »*Bijes neprijatelja vene /Jonski im vali krvlju se crvene...* Bitka kod Lepanta – činjenice, odjeci, imaginariji i mitovi – ususret 450. obljetnici« (206 – 210) u kojem progovara o angažmanu stanovnika istarskih gradova u spomenutoj bitci, ali i mentalnom sklopu, koji je u stilu protureformacije uvidio priliku da se dokaže u novom »križarskom pohodu«.

»Turski trgovci u Poreču: tri dokumentirana fragmenta iz prve polovine XVII. stoljeća« (211 – 219) analizira fragmente o prisutnosti osmanskih trgovaca, koji su se na proputovanju iz Splita u Veneciju zaustavljali u Poreču 1619., 1623. i 1627, a koji svjedoče o važnosti osmanskoga područja za mletačku trgovinu.

Slijedi poglavlje »Žitarica s agrarne margine: kukuruz. *Formenton/grano turco* ili *trunkinja* u Istri od XVII. do početka XIX. stoljeća« (220 – 231) u kojemu autor analizira pokušaje uvođenja kukuruza u Istru. Ova se namirnica počela širiti u Istri tijekom XVII. stoljeća, što je vidljivo iz pisma rašporskoga kapetana Andree Contarrinija, ali trebalo je puno duže vrijeme da se mentalni sklop istarskoga seljaka, naučenoga na sadnju drugih žitarica, promijeni. Primjer kukuruza svakako govori o sposobnosti autora da priču o kukuružu uklopi u povijest mentaliteta.

Peto je poglavlje druge cjeline naslovljeno »*Pietra bianca detta d'Istria*: povijesni esej o iskorištavanju, trgovanju i krijumčarenju istarskoga kamena od XVI. do XVIII. stoljeća« (232 – 237). Tematizira iskorištavanje i legalan i ilegalan izvoz istarskoga kamena te slavu i prestiž koji je postigao. Rovinjski su kamenari svoje cehovsko udruženje osnovali još u XIII. stoljeću, a kamen iz istarskih mjesta koristio se diljem Apeninskoga poluotoka, u Veneciji, Raveni, Firenci, Bologni...

»Pietro Predonzani: filozof-ekonomist, akademik-fiziokrat, svećenik i habsburški legalist u Istri početkom XIX. stoljeća« (238 – 261) poglavlje je posvećeno poučavanju o ratarstvu i uvođenju krumpira u Istru. Samo poglavlje analizira i temeljne odrednice rasprostranjenosti smrtnosti iz 1817., koja je izazvala veliko povećanje stope mortaliteta, u mnogim istarskim župama srednje i sjeverne Istre za tri do četiri puta, a bila je izazvana erupcijom vulkana Tambora te političkim i društvenim zbivanjima. Predonzani svojom praktičnom uputom ratarima daje značajan doprinos razvitku istarskoga gospodarstva, a ujedno savjetuje i uzgoj jedne nove poljoprivredne kulture – krumpira.

Poglavlje naslovljeno »Veliki biskup u maloj dijecezi: mletačka vrela o Antoniju Zari, političkim previranjima i ratno-gerilskim sukobima između Republike Venecije i Kuće Austrije početkom XVII. stoljeća« (262 – 273) analizira ličnost Antonija Zare na čelu Pazinske prepoziture, a potom i Pićanske biskupije. Ustrajan u provođenju odluka Trident-skoga koncila vraćao je Crkvi vjerodostojnost, ali i slijedio nadvojvodinu politiku prema Veneciji.

Posljednje je poglavlje druge cjeline naslovljeno »Autoritet vlasti i podanički neposluh. Slučaj Zvane Bana “Osobe niskog staleža, nemirne i poremećene ćudi”, u kaštelu Roču 1762.« (274 – 283) tematizira epizodu neposluha prema zapovijedi rašporskoga kapetana sa sjedištem u Buzetu, koji se zbio 1762. u Roču. Tijekom XVII. i XVIII. stoljeća u Istri se bilježi pojava društvenoga neposluha i pobuna, od kojih su strepile sve razine vlasti, kako na mletačkoj tako i na austrijskoj strani. Primjer Zvane Bana i njegova brata župnika Nikole samo su ogleadni primjeri stanja društva u Istri u istraženom razdoblju.

Treća cjelina započinje poglavljem naslovljenim »Istarsko seosko razbojništvo: primjer Dračevca« (285 – 298). U ovom je selu postojala opasna skupina razbojnika čije djelovanje predstavlja karakterističan slučaj kako su različiti mentaliteti izazivali sukobe. Primjer ukazuje i na ukorijenjenost i raširenost razbojništva unutar istarskoga društva.

Poglavlje »Rovinj: ribari, prijevoznici, krijumčari i osobe različitih zanimanja« (299 – 304) tematizira stanovnike Rovinja i njihovo bavljenje legalnim i ilegalnim trgovinskim aktivnostima, prijevozom robe, ali i borbe rovinjskih ribara s onima iz Chioggie oko ribolovnih područja.

Pretposljednje poglavlje knjige nosi naslov »Vojnik naoružane barke *Mare nostrum* – od imaginarija do farse« (305 – 309) i govori o postupnom opadanju moći Mletačke Republike, koja je nakon proglašenja slobodne plovidbe Jadranom 1719. te davanja statusa slobodne luke Trstu i Rijeci postavila galiju koja je trebala kontrolirati brodove koji plove iz Senigalije prema Trstu. Formalnim pregledom brodova Bertoša objašnjava propadanje mletačke pomorske dominacije nad Jadranom.

Posljednje je poglavlje naslovljeno »Medulinac Tone Kamerić, *sargente ponentino*. Sredozemna epizoda jednoga marginalca iz druge polovine XVIII. stoljeća« (310 – 320) i priča priču o Medulinu Toni Kameriću i njegovu služenju kao vojnika-plaćenika u službi Mletačke Republike na području sjeverne Afrike.

Svojom novom knjigom Bertoša pokazuje sve umijeće zanata povjesničara, ostajući nenadmašnim interpretatorom arhivskih izvora. Poglavlja knjige slijede Arijadninu nit i potkrepljuju autorove teze o životu u mletačkoj Istri, unoseći stalno nova saznanja o jednom mikrosvijetu prepunom fragmenata. No upravo ti fragmenti ukazuju na svu kompleksnost života i ispreplitanje mnogih čimbenika koji su utjecali na povijesna kretanja. Iz rada na izvorima izviru na površinu višeslojni istarski identiteti uzrokovani etničkim promjenama, ali i društveno-političkim i gospodarskim prilikama. Minucioznom analizom izvora i njihovom briljantnom interpretacijom autor je čitateljima podario jednu iznimnu mikrohistorijsku studiju koja svojim metodološkim pristupom nadilazi samu temu mletačke Istre.

Marko Jelenić